



Jaroslav Kříž

První Čech na pěti kontinentech

CESTY ČENKA PAČLA
(1813-1887)





Jaroslav Kříž

První Čech na pěti kontinentech

CESTY ČEŇKA PACLTA (1813–1887)

NAKLADATELSTVÍ EPOCHA
PRAŽSKÁ VYDAVATELSKÁ SPOLEČNOST

Ediční rada Edice Magnetka:

prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc. (FF UK; Technická univerzita v Liberci)

doc. PhDr. Jan Halada, CSc. (FSV UK, Institut komunikačních studií)

prof. PhDr. Radek Fukala, Ph.D. (Univerzita Jana Evangelisty Purkyně Ústí nad Labem)

PhDr. Jan Koura, Ph.D. (FF UK, Ústav světových dějin)

PhDr. Miloslav Martínek, CSc.

JUDr. František Čermák

Copyright © Jaroslav Kříž, 2019

Cover illustration © Jiří Lode, 2019

Cover © Vladimír Pfeifer, 2019

Photos © Muzeum Českého ráje v Turnově, Wikimedia Commons, 2019

Czech edition © Pražská vydavatelská společnost,

Nakladatelství Epoque, Praha, 2019

ISBN 978-80-7557-224-0 (Nakladatelství Epoque)

ISBN 978-80-7250-837-2 (Pražská vydavatelská společnost)

ISBN 978-80-7557-801-3 (ePub)

ISBN 978-80-7557-802-0 (mobi)

ISBN 978-80-7557-803-7 (pdf)

Mým synům: Jaroslavovi a Jakubovi

Obsah

Slovo úvodem	9
O cestovatelství	11
Pacltovy cesty – starý kontinent	23
Pacltovy cesty – Nový svět	29
Pacltovy cesty – Austrálie a Asie	44
Pacltovy cesty – jižní Afrika	59
Konec životní etapy	74
Osobnost Čeňka Paclta	76
Závěrem	92
Přílohy	94
Seznam lodních cest Čeňka Paclta	94
Báseň o Čeňku Pacltovi	95
Prameny a literatura	96
O autorovi	99

Slovo úvodem

Publikace, kterou držíte v ruce, přibližuje životní osudy turnovského dobrodruha Čenka Paclta (1813–1887), jenž prokazatelně procestoval všech pět obydlených kontinentů a zanechal o tom písemné svědectví. Paclt prožil opravdu netradiční a hodně dobrodružný osud. Jeho životní zkušenosti jsou ojedinělé a naprosto výjimečné, ať už máme na mysli dobrodružné cesty po světě, různá povolání, jež během svého pozoruhodného putování světem vystřídal, či jeho svérázný postoj k životu. Navíc Paclt patří vedle Emila Holuba, Enriqua Stanka Vráze, Josefa Kořenského nebo Alberta Vojtěcha Friče mezi naše nejznámější cestovatele „dlouhého“ 19. století. Mezi českými cestovateli má poměrně významné postavení, ale dnes bývá opomíjen, a to nejen laickou veřejností.

První část knihy pojednává o cestovatelské tematice. Zde je stručně popsán vznik novodobého českého cestovatelství. Tento proces probíhal zejména ve druhé polovině 19. století a během 20. století se velmi proměnil především díky modernizaci společnosti. Na přelomu těchto století můžeme již mluvit o profesionalizaci cestovatelství. Pro dobový kontext je však důležité si uvědomit, že i cestovatelé pomáhali utvářet českou společnost.

Stěžejní část práce se zaměřuje na Pacltova cestovatelská dobrodružství, která prožil na pěti světadílech. Zpracování je chronologické, aby byla orientace v textu přehledná. Nejdříve je tedy zmíněno jeho mládí a první cesty po Evropě, poté odchod za oceán a vstup do americké armády. Později z amerického kontinentu vycestoval do Austrálie a navštívil i Asii. V těchto končinách se Paclt živil jako zlatokop a zejména v australské buši navštívil místa, která žádný Čech předtím ještě nepoznal. Procestoval i Nový Zéland a později se vrátil do vlasti. Přestože plánoval v rodné zemi zůstat, nakonec se z politických důvodů a z touhy poznávat nové kraje vydal na africký kontinent. Zde se živil především jako hledač diamantů. Seznámil se

dokonce s tehdy začínajícím cestovatelem Emilem Holubem a radil mu při jeho africké anabázi. V Africe Čeněk Paclt prožil sedmáct let a do své rodné země se již nevrátil.

V další části je zhodnocena Pacltova osobnost. Ta je analyzována z několika úhlů, například jakou měl povahu, co si myslel o politice, jak se projevoval na veřejnosti, jak jej vnímala společnost atp. Není zde také opomenuto, jak český cestovatel vnímal domorodé kultury, zmíněn je i jeho postoj ke kolonizaci nebo třeba vztahy k Němcům. V závěru této kapitoly je nastíněno jeho pojetí českého vlastenectví.

Publikace je zpracována na základně archivních materiálů a odborné literatury. Pozůstalost Čenka Paclta se nachází v Muzeu Českého ráje v Turnově. Nalezneme zde především korespondenci, fotografie, novinové výstřižky či různé mapy. Pro analýzu Pacltových cest byl stěžejním materiálem jeho cestopis. Záhy po Pacltově smrti sesbíral dostupné informace a dopisové záznamy turnovský rodák Jaroslav Svoboda, který poté veškeré informace utřídil, dochované texty zredigoval a nechal je vydat u mladoboleslavského nakladatele Karla Vačleny roku 1888 pod názvem *Čenka Paclta cesty po světě – Příhody a zkušenosti jeho na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zeelandě a jižní Africe*. Již po třech letech vyšel druhý náklad a roku 1954 byla tato kniha vydána znovu. Toto vydání ale bylo značně upraveno, neboť došlo ke zkrácení některých pasáží a byla provedena jazyková i stylistická úprava.

Aby byl text čtivější a přiblížil nám osobnost Čenka Paclta i jeho dobrodružné osudy, využívám hojně citace z jeho cestopisu (první vydání z roku 1888). Některé části však zkracuji, což naznačuji symbolem (...). Pacltovy texty musely být editorem Jaroslavem Svobodou evidentně upraveny, což dokazují některé citace autentických dopisů, které byly přizpůsobeny soudobé pravopisné normě a zachovávají jen zvláštnosti stylistické a morfologické. V kulatých závorkách uvádím také přesné místopisné názvy, pokud obsahoval citovaný text nějaké chyby, a vkládám informace, na které text odkazuje, ale nejsou explicitně řečeny. V závěru publikace se nachází soupis archivních materiálů a odborné literatury zejména cestovatelského zaměření.

O cestovatelství

V každém historickém období lidé po celém světě cestovali. Přesouvali se kvůli obživě, obchodu nebo jen chtěli získat zkušenosti s odlišnou kulturou. V současné době je cestování opravdu jednoduchou záležitostí. Člověk si může vybrat z několika dopravních prostředků a není problém navštívit všechny kontinenty ve velmi krátkém časovém úseku. Lidé 19. století to ale měli s cestováním o mnoho těžší. Automobilová a letecká doprava ještě neexistovaly a ta vlaková se teprve postupně rozvíjela. Určité řešení představovala lodní přeprava, avšak spíše při cestách na jiný kontinent. Člověk se tedy musel většinou spolehnout na zvířecí pomoc nebo na své vlastní nohy.

Nemůžeme ovšem slučovat cestování s cestovatelstvím, neboť oba pojmy se od sebe významově liší. Cestováním chápeme pouze přesun osob. Důvody přepravy mohly a mohou být různé (migrace, náboženské poutě, turismus ad.). Cestovatelství je sice postaveno na stejném základním principu jako cestování, jenže musí být provozováno cestovatelem, který vykonává cesty za poznáním a má snahu nabyté zážitky předat určitému okruhu osob. Stěžejní činností cestovatele je tedy předání vlastních zkušeností a poznatků, a to buď písemně (cestopis) či prostřednictvím hmotného nebo obrazového svědectví (sběr artefaktů – sbírkových předmětů pro muzea). V 19. století k těmto prostředkům přibýly i fotografie, přednášky, sbírky či výstavy, ve 20. století filmy a na přelomu 20. a 21. století rovněž textové a obrazové „reportáže“ na internetu (například blogy).

Vývoj světa byl vždy ovlivňován cestovatelskou činností. Tento aspekt provází každou historickou etapu. Například pro středověké období bylo určující objevení Ameriky a v raném novověku zase došlo k objevu Austrálie. Protože cestování jde ruku v ruce s pokroky ve vědě a v dopravě, je tím cestovatelství 19. století ovlivněno nejvíce. V době průmyslové revoluce totiž došlo k technologickému rozvoji, zejména v oblasti železniční dopravy. Nové technologie umožnily